

Доля людини (стислий переказ)

Михайло Шолохов

Це була перша післявоєнна весна на Верхньому Дону. Від талого снігу збули яри та балки, завирували степові річки, і дороги стали майже непрохідними. У цю пору герой їхав із товаришем до станції Букановської. Пара ситих коней ледве тягла важку бричку. Іноді доводилося злазити та йти пішки.

І ось вони дісталися переправи через річку Єланку, яка цієї пори розлилася на цілий кілометр. Герой із якимось шофером сіли в благодійний плоскодонний човен. Майже одразу з гнилого дна фонтанчиками забила вода. Довелося усю дорогу вичерпувати її. Коли доїхали, шофер пригнав з хутора машину, а сам знову сів у човен. Обіцяв повернутися через дві години.

Був полудень. Герой присів, сподіваючись закурити, але цигарки ще не висохли. Тож довелось отак сидіти, поринувши у тишу, і бездумно стежити за білими грудастими хмарами. Раптом з-за крайніх хутірських дворів вийшли чоловік та хлопчик п'яти-шести років. Побачивши незнайомця, чоловік підійшов і привітався. Він прийняв героя за шофера, яким був сам. Потім дістав із кишені згорнутий малиновий кисет, на якому було написано: "Дорогому бійцеві від учениці 6-го класу Лебедянської середньої школи", і запропонував закурити.

У чоловіка були очі, немовби присипані попелом, сповнені невимовної смертельної туги, що в них несла дивитись. Крадькома розглядаючи батька з сином, герой помітив дивну деталь: хлопець був одягнений просто, але добротно, що свідчило про жіноче піклування. Але на батькові була пропалена в кількох місцях ватянка, недбало й грубо заштопана, латка на старих захисних штаних пристебнута широкими, чоловічими стібками. Одягу не торкалася жіноча рука. Ще тоді подумав: "Або вдівець, або негаразд живе з жінкою".

Чоловік був родом з Воронежської губернії. У громадянську війну служив у Червоній Армії. Голодного 22-го року подався на Кубань, ішачити на куркулів, через те й вижив. А батько з матір'ю та сестричкою померли від голоду. За рік він повернувся з Кубані, продав хату та поїхав у Воронеж. Там одружився з сиротою, в них народились діти: син та дві дівчинки. У 29-му сів за кермо. Заробляв добро, жили не гірше від інших. Перед війною поставив собі будиночок. Ярина купила дві кози... І раптом — війна. Його призвали до ешелону. Дружина виплакала усі сльози, а коли прощалися на вокзалі, схлипуючи сказала, що, мабуть, вони вже не побачаться на цьому світі. Він тоді відштовхнув жінку, образившись, що вона його ніби живого хоронила. "До самої смерті, до останньої години, помиратиму, а не прощу собі, що тоді її відштовхнув", — казав чоловік.

За перший рік війни Андрій Соколов, так звали чоловіка, двічі був поранений, але обидва рази легко. Але в травні 42-го року потрапив до полону під Лозовеньками. А було це так. Навантажили машину, і наказали поспішати, бо бій наближався. Він і

пошпарив. За все життя не їздив так, як того разу! Кілометрів через шість побачив, як іде піхота по полю, а міни вже рвуться по їх порядках. Що робити? Не завертати ж назад? І до батареї залишився якийсь там кілометр. Він вже було звернув на путівець, але дістатися до своїх не довелось... З далекобійної важкий поклав його коло машини. Не чув ні вибуху, нічого, тільки в голові немов щось луснуло, і більше нічого не пам'ятав. Отямився вже в оточенні фашистів. Думав — тут і смерть його прийшла.

Один із фашистів, молодий хлопець, вже зняв автомата. Але тут старший, єфрейтор, відштовхнув хлопця, і, подивившись на міцного росіянина, наказав йти уперед. А молодий ще наказав зняти чоботи.

Ледве йшов Соколов, а фашисти все підганяли — автоматом по голові. Ось вже й інша колона полонених порівнялася з ними — це були солдати з його дивізії. Один з них підхопив Андрія, що мало не впав, і прошепотів: "Боже тебе борони впасти! Іди хоч через силу, інакше вб'ють".

Вночі один з полонених, військлік, спитав, чи не поранений Андрій. Соколов поскаржився на ліве плече. Лікар почав промацувати своїми тонкими пальцями руку — та так, що Андрієві аж свічки в очах засвітилися. Соколов зойкнув, а лікар сказав: "Кріпися, зараз ще дужче заболить". Та як рвоне руку! А коли Андрій отямився від болю, пояснив, що плече в нього вибите було — ось він і поставив його на місце.

Ще з першого дня надумав Соколов тікати до своїх. І ось випала нагода. Наприкінці травня послали полонених у лісок поблизу Познані — копати могили для померлих військовополонених. Покинув Андрій лопату й тихенько пішов за куш... А тоді — бігом просто на схід сонця. Та не дуже пощастило йому: четвертого дня, коли він вже був далеко від табору, спіймали його. Місяць тримали у карцері, потім відправили до Германії.

Куди тільки його не ганяли за два роки полону! Половину Німеччини об'їхав за цей час. А били клятї німці так, як у нас зроду-віку худоби не б'ють. І годували скрізь однаковісінько: півтора грамів хліба навпіл із тирсою та ріденький кандьор із брукви.

На початку серпня з табору під містом Кюстріном перевели його у табір Б-14, неподалік від Дрездена. Усі працювали на кам'яному кар'єрі, вручну довбали, різали, кришили німецький камінь. Якось, повернувшись з кар'єру, Соколов скинув мокре дрантя, та й промовив: "їм по чотири кубометри виробітку давай, а на могилу кожному з нас і одного кубометра забагато". Про ці слова доніс хтось комендантові табору — і ось Мюллер викликав його до себе. Комендант добре розумів російську, тож спілкувався без перекладача. Спитав він Андрія, чи не багато чотири кілометри виробітку. "Так точно", — відповів Соколов. "А одного тобі на могилу вистачить?" — питає німець. "Так точно, гер комендант, цілком вистачить і навіть залишиться". Після цього повів він Андрія на двір. Бо, сказав, розмовляти у кабінеті — велика честь для полоненого. А на дворі подав йому чарку шнапсу та шматок хліба з салом і запропонував перед смертю випити за перемогу німецької зброї. Та Соколов відмовився, "У такому разі, — каже комендант, — випий за свою погибель". Андрію

втрачати не було чого, тож він узяв чарку: "За свою погибель і визволення від мук я вип'ю". Випив, подякував. А Мюллер каже, що, хоч закусив би перед смертю. На що солдат відповів, що після першої не закушує. Налив другу — те саме. Після третьої відломив шматочок хліба, а інше на стіл поклав. Захотілося Соколову їм, проклятим, показати, що хоч він і з голоду пропадає, але давитися їхньою подачкою не збирається, що у нього і є своя, російська, гідність і гордість і що худоби вони з нього не зробили, хоч як не старалися.

Після цього комендант поклав зброю і серйозно сказав Андрієві, що він хоробрий солдат, а хоробрих і вони, німці, поважають. І на повагу дав полоненому невеликий буханець хліба і шматок сала.

До бараку Соколов дійшов ще на твердих ногах, та, ледве переступивши поріг, впав на цементну підлогу. А коли отямився, розповів усе товаришам і поділив харчі порівну. Дісталось кожному хліба по шматочку завбільшки як сірникова коробка, жодна крихітка не пропала, а сала — тільки губи помастити. Проте поділили без кривди.

У 44-му Соколова поставили шофером. Возив він на "опель-адміралі" німця-інженера в чині майора армії. Якось послали майора в прифронтову смугу на будівництво оборонних рубежів проти наших. Андрій тоді геть про сон забув: ціліснічкі ночі думав, як би до і моїх, на Батьківщину, втекти. Одного разу приїхали в місто Полоцьк. Вперше за два роки побачив Соколов, як гуркоче наша артилерія, і серце в нього забилося. "Ну, — думаю, — ждати більше нічого, настав мій час! Треба не самому мені тікати, а прихопити з собою і мого гладуна, він нашим знадобиться!"

Знайшов він в руїнах двокілограмову гирку, обмотав її ганчіркою, шмат телефонного дроту прихопив на дорозі, і заховав усе під переднє сидіння. За два дні перед тим, як розпрощатися з німцями, побачив п'яного німецького унтера. Завів він його в руїни та й витрусив з мундира, пілотку з голови зняв. Усе це добро також під сидіння засунув.

А 29-го червня, коли їхали за місто, в напрямку Тросниці, спинив Соколов машину, вдарив німця гиркою в ліву скроню, натяг на себе німецький мундир і пілотку та й погнав машину навропе, туди, де земля гуде, де бій іде.

З одного боку німці б'ють, з іншого — наші з автоматів строчать. Але ось вже дістався він до лісочки, вискочив з машини, впав на землю і почав її цілувати.

Підбігли наші. Він вказав їм на німця у машині, і просив до командира вести. Там усе розповів. Відправили Андрія до шпиталю. Звідти він одразу написав листа дружині. Але отримав відповідь від сусіда, що у 42-му дружина з обома дочками загинула від бомби. А сина в місті не було — пішов на фронт після смерті матері та сестер.

Після шпиталю Соколов отримав місячну відпустку і поїхав до рідного міста. Незабаром знайшовся Анатолій. Прислав листа батькові на фронт. Писав, що потрапив до артилерійського училища, де й знадобилися його таланти до математики. Через рік із відзнакою закінчив училище, пішов на фронт і от уже в чині капітана, Командує батареєю, має шість орденів і медалі. Одне слово, об'їхав батька з усіх боків.

Зрадів батько, почав вже мріяти, як зустрине сина, оженить його, як війна

скінчиться... Навіть листа відправив. Але 9-го травня, вранці, вбив Анатолія німецький снайпер...

Поховав Андрій в чужій, німецькій землі останню свою радість і надію. Приїхав у свою частину сам не свій. А незабаром його демобілізували.

У Воронеж йти не хотілося. І тут згадав Андрій про свого товариша з Урюпінська. Туди й поїхав. Влаштувався в автороту шофером. Оселився в приятеля.

І от одного разу зустрів коло чайної хлопчину: маленький обірванець, личко все в кавунячому соку, нечесаний, а оченята — як зірочки вночі після дощу! І так він Андрію полюбився, що він вже почав сумувати за ним, поспішав із рейсу, щоб якнайшвидше його побачити. А потім дізнався, що звуть хлопця Ванею, що батьків його вбито, що ночує і харчується малий де прийдеться.

Закипіла тут у солдата пекуча сльоза, і вирішив він: "Не бути тому, щоб нам нарізно пропадять! Візьму його за свого". Нахилився до хлопця, тихенько питає: "Ванюшко, а ти знаєш, хто я такий?... Я твій батько".

Що тут сталося! Кинувся хлопчик до Андрія, за шию обіймає, цілує в щоки, в губи, в лоб, а сам, як лісова пташка, так дзвінко і тоненько кричить, що навіть у кабінці хоч вуха затуляй: "Таточку рідний! Я знав! Я знав, що ти мене знайдеш!" Притулився до нього і весь тремтить, мов билинка на вітрі. А в Соколова в очах туман, і теж всього дроз б'є, і руки тремтять...

Так, мабуть і жили б в Урюпінську, але сталася прикра пригода. Якось збив Соколов корову на дорозі. Корова піднялась та побігла, але Андрія звільнили. Довелося влаштуватися теслею. Та ось ще один приятель написав йому листа, запрошував до себе, в Кашари.

Обіцяв невдовзі нову книжку зробити — на гідну роботу влаштувати. Ось тепер він із Ванюшею їде туди.

Прийшов човен. Хлопчик підбіг до батька, прилаштувався з правого боку і, тримаючись за полу батькової ватянки, задріботів поруч.

"Двоє осиротілих людей, дві піщинки, закинуті в чужі краї воєнним ураганом небувалої сили... Що жде їх попереду? І хотілося думати, що цей російський чоловік, людина незламної волі, все подужає, і коло батькового плеча виросте той, хто, підрісши, зможе все витерпіти, все подолати на своєму шляху, якщо на це покличе його Батьківщина".

Коментар

В оповіданні "Доля людини" (1956-1957) М. Шолохов піднімає проблему психології особистості під час війни на нову висоту. Це не просто розповідь про життя окремої людини, а доля людини, що втілила в собі типові риси національного російського характеру. Це — доля усієї країни тих повоєнних часів. Герой твору здійснює не один подвиг. Як і всі радянські люди, він нищить ворога, не жаліючи себе. Але не втрачає людської гідності й гордості, навіть потрапивши у полон. Навіть голод не змусить його узяти з рук фашиста їжу. Навіть перед обличчям смерті не прийме він "подачку" від ворога, не втратить сили свого духу. Втім, саме ця хоробрість та почуття гідності

рятують йому життя.

І ще один подвиг героя — у тому, що він рятує життя маленькому хлопчикові. Зустрілися дві самотності. І маленький хлопчик дав старому сенс подальшого життя, а дорослий дав милому житло, піклування, та... родину.